

ALGUNES APORTACIONS TEÒRIQUES DELS INVESTIGADORS CATALANS A LA SOCIOLINGÜÍSTICA

Ara fa tres anys que, dins el marc majestuosaament acadèmic del paranimf de la Universitat de Barcelona, van ressonar unes paraules que devien somoure els seus murs centenaris. La detonació no era provocada per un *enfant terrible*, sinó pel discurs inaugural del professor Badia i Margarit sota el tema «Ciència i passió dins la lingüística catalana moderna», en el qual postulava que «la ciència catalana és indefectiblement connotada d'afectivitat» (1976, 13). Referint-se concretament a la sociolingüística, va dir que és «entre nosaltres la ciència més pregonament connotada» (1976, 44), perquè «la sociolingüística catalana se sent engatjada amb el poble, i, pel seu costat, el poble català presta suport a la sociolingüística» (1976, 45).

Allò que Badia plantejava en el seu discurs era, fet i fet, la vella qüestió de la neutralitat científica. No és pas la meua pretensió de suscitar aquí la polèmica sobre si és possible una ciència absolutament neutral. En qualsevol cas, és innegable que les ciències humanes i les ciències socials són les que més difícilment ho poden ser: totes són «connotades», no pas sempre per l'afectivitat, l'apassionament, sinó per uns condicionaments ideològics que afecten els güística — entenent-la, aquí, en la seva accepció més àmplia de so-

seus objectius científics i els mètodes per a arribar-hi. La sociolingüística lingüística — ens proporciona un exemple clar d'aquests condicionaments, fins al punt que ens podem preguntar si avui existeix realment com a tal una *única* disciplina que respongui a aquesta etiqueta.

Si examinem, per exemple, els condicionaments de la sociolingüística nord-americana, la peonera indiscutible en aquest camp de recerca, ens il·lustrarà sobre el que volem dir. Com han denunciat, ja fa temps, alguns autors, l'interès dels estudiosos ianquis pels problemes lingüístics dels negres i d'altres grups marginals (portorriquenys, chicanos, indis, etc.) s'ha demostrat sovint ben poc neutral, i no és gens casual que el govern de Washington hagi finançat algunes de les recerques més importants. Comentant aquests condicionaments, Norbert Dittmar considera que «hi ha notícies insuficients sobre els factors socials i econòmics bàsics que determinen la investigació acadèmica, les teories que se'n deriven i llur publicació» (1976, 249). Donades aquestes circumstàncies conclou: «No és pas difícil de veure la tradició d'aquest tipus d'investigació acadèmica en la producció de coneixement destinat a pacificar els ghettos: tan aviat com a la fi del segle XIX, els antropòlegs i els lingüistes foren cridats a pacificar els indis» (1976, 249).

No és estrany, doncs, que els objectius de la sociolingüística s'adaptin de manera tan diversa als interessos dels diferents països. Així, és fàcil de veure, a grans trets, que la sociolingüística alemanya s'interessa particularment per la integració dels treballadors immigrants i la italiana per la consolidació d'una «lingua media» que pugui superar la contradicció «lingua»/«dialetto». A França, hi ha dues escoles principals: la de París, més preocupada pels problemes lingüístics de l'escolarització, i la de Montpeller, interessada sobretot pels problemes de la diglòssia franco-occitana.

La sociolingüística catalana tampoc no podia escapar als propis condicionaments. Hi ha una característica, però, que distingeix la sociolingüística catalana de les que hem esmentat fins ara, si exceptuem el cas de l'occitana, que té molts punts de contacte amb la nostra. Aquesta característica fonamental és que la sociolingüística catalana no té un origen *institucional*, ans al contrari, s'ha format

fora de les institucions públiques — i, encara més, ha actuat contra aquestes institucions. Certament, la situació política dels Països Catalans està canviant, i podria ser que també aquí «s'institucionalitzés»; però els seus orígens són ja marcats per aquest caràcter contra-institucional. Aquesta posició, diguem-ne, protestatària, «engatjada amb el poble», en paraules de Badia, condiona, òbviamment, la recerca dels nostres sociolingüistes. Heus aquí una primera característica que cal tenir en compte.

D'altra banda, els sociolingüistes catalans són també condicionats per la realitat més immediata, i com que aquesta realitat no és exactament la mateixa a Catalunya o a les Illes Balears que al País Valencià o al Rosselló, és lògic que alguns enfocaments, i fins i tot alguns conceptes, no siguin plenament coincidents. Algunes polèmiques doctrinals sobre certes qüestions (per exemple, l'existència o no de diglòssia als Països Catalans) s'expliquen essencialment per aquesta diversitat de condicionaments socials, culturals i polítics que afecten els nostres respectius països.

El propòsit de la meua comunicació és, precisament, tractar de veure, a partir d'unes poques nocions bàsiques de la sociolingüística — o, si voleu, de la sociolingüística tal com ens interessa als catalans —, quin abast ha tingut la contribució dels investigadors catalans al debat sociolingüístic i, sobretot, fins a quin punt es poden explicar les discrepàncies existents en algunes qüestions amb els condicionaments a què ens hem referit. Les nocions que comentaré són les de «bilingüisme», «diglòssia» i «conflicte lingüístic», tres conceptes que formen part avui del domini públic.

1. BILINGÜISME

El concepte de bilingüisme és polèmic per excel·lència. Des del començament de segle, psicòlegs, pedagogs, lingüistes i sociòlegs s'esmercen inútilment a trobar una definició de bilingüisme apta per a tots els supòsits. Comentat aquesta polèmica, John Macnamara ha fet l'observació següent: «Les fonts de contínua confusió en la bibliografia sobre el bilingüisme són els mateixos mots 'bilin-

güe' i 'bilingüisme'. (...) La qüestió de què volem dir amb el terme 'bilingüisme' sorgeix contínuament. La confusió minva una mica quan es considera que el bilingüisme és una qüestió de grau, encara que la manera com el 'grau de bilingüisme' ha estat determinat varia molt» (1966, 11-12).

En efecte, no existeix *un* bilingüisme, sinó diversos tipus i graus de bilingüisme, per la qual cosa és sempre obligat de precisar a què ens estem referint quan utilitzem aquesta etiqueta. Per això, només la definició més genèrica de bilingüisme, com la que donava Weinreich («la pràctica d'usar alternadament dues llengües», 1953, 1), pot abraçar tots els seus graus i tots els seus tipus, però precisament pel seu caràcter genèric pot resultar poc operativa en molts contextos.

A casa nostra, la confusió s'ha mantingut fins als nostres dies. Així, per a Alexandre Galí — les qualitats pedagògiques del qual, unànimement reconegudes, no poso pas en dubte — hi ha bilingüisme «quan des del punt de vista individual o col·lectiu es donin, en l'individu o en la col·lectivitat sotmesos o que parlen les dues llengües, fenòmens específics d'alteració o pertorbació lingüística» (1931, 42-43). No és pas estrany que Galí — molt influït per les doctrines del psicòleg suís Izhac Epstein, que deia que «la poliglòssia és una plaga social» (cit. GALÍ 1931, 54) — considerés el bilingüisme com «nociu, per definició». Aquesta oposició frontal al bilingüisme era freqüent al començament de segle entre els intel·lectuals europeus, però els partidaris d'aquesta oposició abundaven particularment entre els intel·lectuals burgesos pertanyents a les grans llengües europees (francès, italià, anglès) que veien en el bilingüisme una amenaça per a les pròpies llengües nacionals (SIGUAN 1975, 12). L'actitud de Galí s'explica, naturalment, per les deficients condicions culturals i pedagògiques que observava al nostre país: la dictadura de Primo de Rivera, prohibint el català de les escoles, havia imposat una forma de bilingüisme no sols revoltant, sinó especialment negativa en l'ordre pedagògic, a la qual cosa Galí no podia mostrar-se insensible. Tanmateix, si en aquell moment no va saber distingir entre les circumstàncies polítiques i el fet del bilingüisme, entre les condicions escolars negatives i l'edu-

ció bilingüe, pocs anys més tard, en el nou context republicà, el seu pensament devia evolucionar, ja que, com és sabut, va intervenir en la regulació d'una correcta educació bilingüe a Catalunya, des del Comitè de la Llengua de la Generalitat, del qual era secretari (NAVARRO 1979, 59-66).

Les idees de Galí han estat molt influents no sols entre els pedagogs, sinó també entre alguns lingüistes. No és sorprenent que Antoni M. Badia i Margarit — que, d'altra banda, rebé directament els seus ensenyaments — es mostrés receptiu en els seus primers treballs a la doctrina galiniana. Tanmateix, Badia introdueix uns elements renovadors que són perceptibles ja en la seva principal contribució a la teoria del bilingüisme, és a dir, la distinció que fa entre *bilingüisme natural* i *bilingüisme ambiental* (1964, 136). Per a Badia el «bilingüisme natural» és el que caracteritza els fills de pare i mare de llengües diferents, mentre que el «bilingüisme ambiental» és el que es dona en una societat on conviuen dues llengües. Bé que aquesta distinció no sembla altra cosa que una actualització de la que feia Galí entre «bilingüisme individual» i «bilingüisme col·lectiu» (1931, 53), la seva formulació és més precisa i acurada. Aquesta distinció, que potser pateix d'un cert esquematisme, té un objectiu pràctic molt clar i és de descriure les dues formes principals de bilingüisme que es donen dins la societat catalana. Més endavant, però, Badia sembla haver abandonat aquesta distinció a favor d'una definició restrictiva de bilingüisme. En efecte, ara només considera bilingüisme «la condició de les persones que s'expressen indistintament en dues llengües», perquè «realitzaren, en la seva infantesa, l'aprensió de la realitat exterior mitjançant dues llengües alhora» (1975, 13).

No estic segur que amb aquesta reducció s'hagin llimat els aspectes inconcrets que tenia la famosa distinció de Badia, sinó més aviat al contrari. Assimilar «bilingüisme» a «bilingüisme natural» és, de fet, un retorn a vells plantejaments doctrinals que em semblen superats.

L'autor que s'ha oposat més resoludament a la doctrina tradicional del bilingüisme defensada per Galí ha estat el psicòleg Miquel Siguan, bé que sense esmentar-lo. Siguan ha estat el primer a

assenyalar, entre nosaltres, que una cosa és el bilingüisme i una altra els seus condicionaments. Segons ell, des d'un punt de vista psicològic, el bilingüisme és el «comportament de certs individus humans capaços d'expressar-se i de comunicar-se amb la mateixa o semblant facilitat en dues llengües distintes» (1976, 5). Aquesta definició, que és prou genèrica per a incloure tots els supòsits de bilingüisme actiu que es donen dins la societat catalana, es lesmarca clarament de la doctrina galiniana, que veia en el bilingüisme un fenomen clarament pertorbador, i de l'última de Badia, que només considera pròpiament bilingüe l'individu «bilingüe natural».

D'altra banda, Siguan ha criticat els intents reduccionistes de la sociolingüística nord-americana, ja que considera que el bilingüisme es pot contemplar com a comportament individual (enfocament psicològic) i com a fenomen social (enfocament sociològic), però sense que això signifiqui una separació tallant en dues realitats diverses. Portant a les últimes conseqüències el seu raonament, Siguan no veu cap utilitat a qualificar de «diglòssia» el «bilingüisme col·lectiu» o, més exactament, l'aspecte social del bilingüisme (1976, 7-8).

Cal observar, però, que el plantejament de Siguan té una deficiència important, en desatendre els aspectes ideològics d'un problema que, contínuament, es presenta instrumentalitzat per interessos polítics i socials diversos, la qual cosa, en canvi, tant Alexandre Galí com Badia i Margarit havien percebut. En aquest sentit, té interès la contribució de Lluís V. Aracil a la teoria del bilingüisme, perquè examina el fenomen, no únicament en la seva realitat individual o social, sinó sobretot en la seva instrumentalització ideològica.

Enfrontant-se amb el tòpic segons el qual els valencians són «naturalment o providencialment bilingües», Aracil remarca que en aquest al·legat «va implícit que el bilingüisme és una condició venturosa que cal lloar i defensar» (1966, 19), la qual cosa li permet de denunciar la ideologia assimilista interessada en el «bilingüisme mític»: «En un país on dues llengües entropessen a cada moment i l'una desallotja l'altra — conclou Aracil —, la mitificació del bilingüisme com a valor suprem tendeix inequívocament a neutralit-

zar — idealment almenys — les inevitables tensions del conflicte» (1966, 19).

Aquesta important clarificació d'Aracil — i no és pas casual que es produís des de València, on el «bilingüisme mític» és un lloc comú, encara avui, entre les classes dirigents — ha inspirat la crítica sociològica de Rafael Lluís Ninyoles, també valencià. Però mentre Aracil es referia al «bilingüisme mític» (o «mite bilingüista») com una construcció ideològica que calia desemascarar, Ninyoles desborda aquest marc i parla de «mite del bilingüisme» o «ficcio del bilingüisme» (1969, 34-44), negant una realitat actual, ens agradi o no, del País Valencià — i de la resta dels Països Catalans. Amb aquest plantejament, Ninyoles no sols demostrava haver fet una lectura precipitada del text d'Aracil, sinó que entrava en contradicció amb els seus mateixos raonaments: en efecte, unes pàgines més enllà del mateix assaig descriu la situació del País Valencià actualment com «de diglòssia i bilingüisme» (1969, 49), és a dir, d'acord amb el famós esquema de Fishman, una situació en què tots (o quasi tots) els habitants saben dues llengües (bilingüisme), però les usen per a funcions diverses (diglòssia).

D'altra banda, Ninyoles — que en les seves primeres obres seguia estrictament les idees de Joshua A. Fishman — creu, o creia, fermament en el postulat de la sociolingüística nord-americana, segons el qual el bilingüisme és una categoria individual, pròpia de la psicologia, mentre que la diglòssia és una categoria social, pròpia de la sociologia. Per aquest motiu critica la primitiva distinció de Badia entre «bilingüisme natural» i «bilingüisme ambiental», perquè el primer és per ell simplement «bilingüisme», i el segon, «diglòssia» (1971, 39), crítica que, com hem vist, va ser posteriorment acceptada per Badia. De tota manera, en una obra recent, Ninyoles ha comprès les dificultats que presenta una teoria del bilingüisme des d'aquesta perspectiva i ha escrit més prudentment que «el problema no radica sólo en una buena definición y aplicación del concepto de bilingüismo, sino también, y quizá de modo fundamental, en determinar las razones por las cuales se ha llegado a esgrimirlo como argumento dialéctico» (1977, 208). Amb aquestes paraules

sembla que s'arreglera novament en la línia de la crítica ideològica del «bilingüisme mític».

En contrast amb els propòsits netament antiideològics de l'Escola valenciana, Claudi Esteva Fabregat ha intentat una teoria antropològica «neutra» del bilingüisme. Per a aquest autor, en un sentit antropològic, «bilingüisme consisteix en l'ús alternatiu de dos idiomes per part d'un grup ètnic dintre una estructura social pluricultural» (1973, 172). Esteva Fabregat constata que «els medis urbans són els més propensos al bilingüisme» per «la necessitat d'entrar dins els circuits o corrents comercials i de la comunicació de masses» (1973, 165). En treballs posteriors Esteva Fabregat ha assenyalat dos tipus fonamentals de bilingüisme en la societat catalana: «mentre els [catalans] fan un ús exclusivament pragmàtic de la llengua secundària, d'aquesta els [immigrats] fan, a més, un ús d'identificació cultural» (1977, 104). Aquesta distinció correspon a la que jo mateix he adoptat, seguint Wallace E. Lambert, entre «bilingüisme instrumental» i «bilingüisme integratiu» (VALLVERDÚ 1973, 39). Si la hipòtesi d'Esteva Fabregat fos certa, significaria que tot immigrant bilingüe, a Catalunya, estaria exercint un «bilingüisme integratiu», d'on es derivaria una nota molt optimista per al nostre futur nacional.

2. DIGLÒSSIA

Passem ara a examinar la noció que, per fas o per nefas, més ha contribuït, a casa nostra, a popularitzar la nova ciència de la sociolingüística: la diglòssia. Tot i que la primera vegada que va circular entre nosaltres aquest terme fou en una obra meua (VALLVERDÚ 1968, 33), confesso que no me'n puc enorgullir, no sols perquè la vaig prendre de segona mà (via Martinet), sinó perquè li vaig dedicar uns comentaris prou ingenus. De fet, els veritables introductors del terme han estat Lluís Vicent Aracil i Rafael Lluís Ninyoles: del primer, en parlarem més endavant; del segon, diguem que ha estat el sociolingüista català que s'ha emportat la palma en la popularització del concepte de diglòssia tant als Països

Catalans com arreu de la Península (particularment al País Basc i a Galícia).

Des del primer moment, Ninyoles (1969, 1971) accepta el concepte de diglòssia tal com havia estat reelaborat per Fishman (1967), enfront del concepte «clàssic» que devem a Charles A. Ferguson. Per a Ferguson el supòsit de diglòssia es dona en unes situacions molt específiques en què hi ha dues varietats lingüístiques, una d'altament divergent i molt codificada (la varietat A), que s'usa en l'educació, la literatura, l'escriptura i en el parlar formal, però que no és mai usada en la conversa ordinària, i una o unes altres (varietats B), que s'usen en les converses informals (cit. VALLVERDÚ 1979, 18). Per a Ferguson són casos típics de diglòssia la Suïssa germànica, la Grècia contemporània o alguns països àrabs. Per a Ninyoles, en canvi, el concepte operatiu de diglòssia és el de Fishman, és a dir, qualsevol situació lingüística en què es doni una varietat alta (A), destinada a la comunicació formal, enfront d'una varietat baixa (B), destinada a la comunicació informal, familiar o quotidiana i primordialment oral (MACNAMARA 1967, 3-4). A partir d'aquesta concepció, Fishman ha relacionat els conceptes de bilingüisme i diglòssia, en una combinació simple, de la qual ha sortit la seva coneguda classificació quadripartida: 1) situació de diglòssia i bilingüisme, com al Paraguai o a la Suïssa germànica; 2) situació de diglòssia sense bilingüisme, com entre l'aristocràcia europea abans de la I Guerra Mundial o en zones recentment urbanitzades d'Àfrica; 3) situació de bilingüisme sense diglòssia, com entre els grups d'immigrants establerts en zones industrialitzades; i 4) situacions sense diglòssia ni bilingüisme, només possibles en algunes minúscules comunitats lingüístiques molt aïllades. No és aquest el lloc per a fer una crítica en profunditat d'aquest esquema tan suggestiu com fallaç — jo mateix no em vaig poder resistir a la seva atracció, bé que des del començament hi vaig formular reserves —, però sí que vull fer notar que el nivell conceptual és confús — utilitza diversos tipus de diglòssia sense aclarir-ho — i que no hi ha criteris rigorosos en la classificació — tan aviat té en compte estats com nacions, grups propis com subgrups, etc. —, per

la qual cosa és comprensible que hagi estat qualificat de «superficial» i «banal» (DITTMAR 1976, 178).

L'esquema combinatori de Fishman ha estat — dèiem — plenament acceptat per Ninyoles en la seva anàlisi de la situació lingüística del País Valencià. Així, creu que el supòsit de la diglòssia sense bilingüisme «s'ha produït al nostre país els segles XVI, XVII, XVIII i XIX», mentre que el de diglòssia i bilingüisme «tendeix a difondre's actualment, gràcies a una eficaç política assimilista» (1969, 45-49). Cal reconèixer que aquesta visió té un avantatge damunt les observacions impressionístiques anteriors, ja que distingeix clarament entre dos estadis del conflicte lingüístic. Però les dificultats addicionals que presenta l'esquema no en compensa els eventuals beneficis. ¿Podem utilitzar el mateix concepte de diglòssia aplicant-lo a una societat pre-industrial en la qual la suposada llengua A només és utilitzada, totalment o parcialment, per les classes superiors, i, alhora, a una societat moderna en la qual la llengua A és utilitzada per tothom? I des d'un altre punt de vista: ¿realment les funcions de la llengua A i de la llengua B estan tan rígidament delimitades que es pugui parlar de diglòssia?

No cometré la pedanteria de dir que aquestes preguntes em van saltar tot d'una, perquè — com he avançat — jo mateix vaig participar d'aquesta confusió. Però hi havia un punt que em va començar a neguitejar aviat. El punt en qüestió era la idea de Ninyoles de qualificar de diglòssia la situació de Catalunya en l'actualitat, on jo només veia una situació de conflicte lingüístic, amb pautes diglòssiques, això sí, però no pas una distribució funcional de les llengües de la manera rígida que exigeix tota situació veritable de diglòssia. D'aquesta polèmica va sorgir la meua distinció entre «diglòssia total» i «diglòssia parcial» (VALLVERDÚ 1973, 42), la qual em permetia — o així ho creia — de descriure les diferents situacions dels Països Catalans. Malgrat que encara avui sostinc aquesta distinció, ja fa temps que he comprès que era una esclatxa destructora de l'edifici teòric bastit per Fishman sobre la diglòssia.

En les seves obres posteriors, Ninyoles s'ha anat deslligant de Fishman per elaborar el seu concepte de «diglòssia estructural», amb l'intent de separar el terme «del uso limitado de los lingüis-

tas, para poner de relieve su relación e interdependencia con el resto de rasgos estructurales (sociales, económicos, culturales, políticos) de una sociedad» (1977, 218). Tanmateix, ¿la «diglòssia estructural» de Ninyoles no és, en el fons, una «diglòssia política», és a dir, una altra etiqueta del concepte més genèric de «conflicte lingüístic»?

En conclusió, crec que el concepte de diglòssia s'ha diluït en treure'l del seu context originari establert per Ferguson. La diglòssia ha passat a ser una noció equívoca i multiforme. Com en el cas del bilingüisme, hem vist aparèixer tipus i graus de diglòssia, i pot ser banal qualsevol intent d'utilitzar-la massa genèricament.

Un exemple d'aquest risc és perceptible en la descripció «diglossocèntrica» que el mateix Ninyoles i els sociolingüistes rossellonesos Domènec Bernardó i Bernat Rieu han fet dels problemes dialectals en els països respectius. Per a aquests autors, al costat de la diglòssia principal entre el castellà o el francès i el català, hi ha una diglòssia secundària entre el català estàndard i el català local (NINYOLES 1972, 80; BERNARDÓ-RIEU 1977, 59). La millor crítica que s'ha formulat a aquest plantejament són les següents paraules de Dittmar: «La situació de diglòssia difereix en dos aspectes bàsics de la relació entre estàndard i els dialectes regionals: en la situació de diglòssia, ningú no utilitza la llengua A en la conversa ordinària; en la situació estàndard/dialecte, l'estàndard és sovint idèntic a la varietat d'un grup regional o social» (1976, 120).

Més prudentment que els autors que hem examinat fins ara, Lluís V. Aracil, que fou un dels primers introductors del terme «diglòssia» (1968, 21), com he dit més amunt, fa més de deu anys que ha deixat d'utilitzar-lo. Com veurem més endavant, aquest autor ha preferit d'aprofundir la noció de conflicte lingüístic.

Un altre sociolingüista que ha mostrat una certa vacil·lació a emprar el terme de diglòssia és Antoni M. Badia i Margarit, el qual, finalment, sembla haver-lo acceptat. Aquest autor distingeix dos tipus de diglòssia: el primer coincidiria essencialment amb la definició de Ferguson; el segon tipus de diglòssia és la que es dona entre científics, tècnics, professionals, etc., que no fan servir la llengua pròpia en l'exercici de la seva activitat científica o profes-

sional, sinó una altra (1977, 112-113). Aquest tipus de diglòssia també es coneix amb el nom de «bilingüisme tècnic».

D'altra banda, Badia considera com un típic supòsit de diglòssia la situació dels immigrants que adopten el català com a llengua pròpia: en aquest cas, argumenta, la llengua A és el català i la llengua B el castellà (1977, 123). D'aquesta mateixa opinió és Miquel Siguan, el qual ha arribat a dir que «Si en algun cas està justificat parlar de diglòssia és en aquest» (1976, 27). No ens pot sorprendre, doncs, que per a Siguan la situació catalana no sigui de diglòssia: «Le poids politique plus important de la langue officielle met la langue autochtone en condition d'infériorité à beaucoup de points de vue, bien que la conscience linguistique des Catalans et l'importance de la culture en langue catalane empêchent de qualifier la situation actuelle de diglossie» (1977, 357).

3. CONFLICTE LINGÜÍSTIC

Passem ara a examinar una tercera noció: la de conflicte lingüístic. Malgrat la novetat de l'etiqueta, no es pot pas dir que el fenomen del conflicte lingüístic no hagi preocupat a un bon nombre d'escriptors, lingüistes i polítics des de temps antic. Però la necessitat de definir el fenomen no ha estat sentida fins fa pocs anys. Aquesta necessitat és ja perceptible en Joan Fuster, que a *Nosaltres, els valencians* parla de «collusió d'idiomes» (1962, 127-141), o en Alexandre Galí, que es refereix a «topada entre llengües», «collusió de llengües», «lluïta de llengües», etc. (1969, 62-76).

Però la primera vegada en què apareix l'expressió, tal com l'entendem avui, és en un escrit de Lluís V. Aracil de l'any 1965: *Conflict linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe nouvelle*. Cal remarcar que aquest escrit s'avança almenys d'un any als treballs dels sociolingüistes nord-americans sobre «language conflict» o «linguistic conflict».

Per a Aracil, al costat de les «funcions socials del llenguatge» cal tenir en compte les «funcions lingüístiques de la societat», les quals són el *control lingüístic* i la *consciència lingüística* (1965,

3-7). De tota manera, en aquest primer treball no aventura encara una definició de conflicte lingüístic que més endavant descriurà així: «les funcions socials del llenguatge i les funcions lingüístiques de la societat formen un cercle funcional — un circuit de realimentació —, el qual pot funcionar de dues maneres. La resposta al desajustament pot consistir a corregir-lo, o bé a multiplicar-lo en forma de cercle viciós. El primer procés és el que denomino normalització. El segon condueix virtualment a l'extinció del sistema lingüístic. El conflicte lingüístic és aquella conjuntura en què sorgeix el dilema entre aqueixes dues opcions últimes» (1967, 18). Potser és inútil d'advertir que, per a Aracil, el «desajustament» descrit es produeix quan dues llengües entren en contacte a l'interior d'una societat.

Si Aracil fou el peoner — i no sols a nivell local — en la formulació del concepte de conflicte lingüístic, també en aquesta ocasió ha estat Rafael Lluís Ninyoles qui més l'ha difós entre nosaltres. Recordem que una de les seves primeres obres es titulava precisament *Conflicte lingüístic valencià*. Segons aquest autor el conflicte pot ser conscient o inconscient, i en aquest darrer cas es produeix una «identificació conflictiva», que defineix així: «la deslleialtat, més o menys conscient, respecte al grup social i cultural originari» (1969, 95). La «identificació conflictiva» és — o ho era en el moment en què Ninyoles escrivia el seu llibre — molt generalitzada al País Valencià. En canvi, en societats més avançades el conflicte sol fer-se més explícit, ja que dins els Estats multinacionals és probable que l'extensió de l'educació i el desenvolupament econòmic i polític de les classes treballadores condueixin a les demandes d'igualtat lingüística: «L'agudització del conflicte lingüístic és així — i per contradictori que sembla — un índex probable de l'avanç democràtic: aquest l'impulsa i el condiona» (1969, 52).

Precisament aquesta diferent incidència de les funcions lingüístiques en una societat avançada o en una societat endarrerida, posada en relleu per Ninyoles, és una de les seves aportacions més interessants a la teoria del conflicte lingüístic. Es planteja, en efecte, per què el conflicte lingüístic esclata abans i amb més agudesia a Catalunya o al País Basc que no pas al País Valencià o a Galícia,

i ho explica així: «Lo que interessa retener es que, en contraste con las sociedades de tipo tradicional, la sociedad moderna industrial reclama la capacidad en el manejo del lenguaje, como una de las premisas básicas de su organización, y que los procesos de urbanización e industrialización llevan consigo importantes consecuencias de orden lingüístico, en especial como factor determinante de posiciones económicas» (1977, 85).

També a la Catalunya nordpirinenca ha penetrat la noció de conflicte lingüístic. Segons Domènec Bernardó i Bernat Rieu, però, «el terme de 'conflicte lingüístic' vulgaritzat pels sociolingüistes valencians és rebutjat» pels intel·lectuals rossellonesos «culturalistes» (1973, 312).

Per part meua, des de 1970 en què vaig utilitzar per primera vegada el concepte, he insistit a definir-lo com una situació «en què apareix una llengua políticament i/o socialment *dominant* i una altra és *dominada*» (VALLVERDÚ 1979, 15). D'altres autors del Principat, en canvi, no s'han decidit, encara, a incorporar-lo al seu arsenal terminològic, malgrat que s'han dedicat a estudiar-ne aspectes decisius.

4. CONCLUSIONS

Sóc conscient que amb aquesta succinta discussió de tres nocions de sociologia lingüística — per més importants que siguin — no és possible de donar una visió completa i justa de la sociolingüística catalana i de l'abast de les seves aportacions. De tota manera, tant les coincidències doctrinals entre els autors com les discrepàncies apuntades ens autoritzen, si més no, a formular algunes conclusions, ni que siguin provisionals.

En primer lloc, després de la discussió dels tres temes que hem proposat no podem pas dir, certament, que les aportacions teòriques dels sociolingüistes catalans hagin estat decisives per al desenvolupament de la nostra disciplina, però també fóra injust de menysvalorar-les.

Observem que en el tema del bilingüisme es mantenen dues grans línies que coincideixen amb dos corrents del pensament actual sobre la qüestió. D'una banda, els qui creuen que el bilingüisme és una característica individual, sense interès sociolingüístic; i d'una altra, els qui consideren que el bilingüisme és un fenomen que es pot contemplar tant en el seu aspecte individual com en el seu aspecte social. Al marge d'aquesta discussió central, trobem una aportació significativa a la teoria del bilingüisme, que consisteix en la seva crítica ideològica: és a dir, la denúncia del «bilingüisme mític».

També en el tema de la diglòssia coexisteixen dues línies de pensament que, en part, coincideixen amb les que hem definit per al bilingüisme. D'una banda, hi ha els autors que consideren la diglòssia com un instrument d'anàlisi aplicable a la societat catalana; d'una altra, hi ha autors que no consideren plenament productiva aquesta noció en el nostre context social.

En canvi, quant al tema del conflicte lingüístic hi ha aparentment plena coincidència a considerar-lo un instrument vàlid d'anàlisi, almenys per a la nostra situació.

¿Significa el que acabem de dir que la sociolingüística catalana es troba en un cul-de-sac pel fet de no haver avançat en construccions teòriques més precises i productives? No ho crec així, i m'inclino a veure en aquest tipus de discrepàncies més aviat un senyal de vitalitat que no pas el contrari.

La segona conclusió que podem treure del nostre material és que els condicionaments (polítics, socioculturals) més immediats han intervingut clarament a configurar els interessos científics i les elaboracions teòriques dels sociolingüistes catalans. No és casual, en efecte, que el tema del conflicte lingüístic hagi obtingut la coincidència apuntada: el marc polític dels Països Catalans (la inclusió dins l'Estat espanyol) és el mateix, exceptuant-ne el cas del Rosselló, on precisament hi ha hagut més resistències «internes» a acceptar la idea de conflicte lingüístic (circumstància explicable, en la qual, però, ara no podem entrar).

Tampoc no és sorprenent que l'anomenada per alguns «Escola Valenciana» — qualificació avui inexacta — hagi dedicat una aten-

ció especial al tractament del «bilingüisme mític». Ja hem indicat que és precisament al País Valencià on la instrumentalització ideològica del bilingüisme ha tingut més bel·ligerància i una base social prou àmplia (situació només comparable a la de la Catalunya nord-pirinenca).

Quant a la noció de diglòssia, el context més immediat també explica que s'hi hagin mostrat particularment sensibles els sociolingüistes valencians i els rossellonesos. El fet que Aracil s'hagi desvinculat, amb el temps, d'aquesta línia de pensament no invalida la meua argumentació, sinó al contrari: el creixent interès d'aquest autor per la sociolingüística general i el fet de ser, de tots els sociolingüistes catalans, el qui més ha anat distanciant-se del context «particular» expliquen a bastament les seves posicions actuals.

Finalment, una tercera conclusió, més general, és que la sociolingüística catalana s'ha mostrat més receptiva als plantejaments de la sociologia lingüística que no pas als de la sociolingüística tal com l'entén, per exemple, Hymes o als de la lingüística (sociològica) de Labov. Precisament aquest últim autor ha remarcat que sota el nom de «sociolingüística» s'han inclòs diferents àrees de recerca. Una àrea és la *sociologia lingüística* — ell en diu «sociologia del llenguatge» —, la qual tracta dels problemes relacionats amb el declivi i l'assimilació de llengües minoritàries, el desenvolupament del bilingüisme estable, l'estandardització de llengües i la planificació lingüística. Una altra àrea d'estudi és l'*etnografia del parlar*, que descriu i analitza les pautes d'ús de les llengües i els dialectes dins una cultura específica, les formes dels «fets de parla», les regles per a una selecció apropiada dels parlants, les interrelacions de parlant/receptor/públic/tema/canal/marc, i les maneres com els parlants utilitzen la llengua per a realitzar certes funcions. I una tercera àrea que també ha rebut el nom de sociolingüística, a vegades, és l'estudi (lingüístic) del llenguatge i la seva evolució dins el context social de comunitat de parla, àrea que William Labov preferiria de veure reintegrada dins la *lingüística* (1971, 152-153).

És comprensible que la sociolingüística catalana, configurada dins un context social i polític particularment violent en l'ordre lingüístic, s'hagi trobat engatjada en l'àrea de la sociologia lingüís-

tica. En aquest sentit, potser algunes crítiques que es formulen a la validesa teòrica dels seus plantejaments són més aviat una constatació de mancances que no pas veritables crítiques a les seves realitzacions. Personalment crec que la investigació i el nostre país hi sortirien guanyant si els interessos dels sociolingüistes catalans es diversifiquessin, sense desatendre la sociologia lingüística, tant en la direcció de l'etnografia del parlar i de la lingüística sociològica com en la de la sociolingüística general.

FRANCESC VALLVERDÚ

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ARACIL, Lluís V., *Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe nouvelle*. Perpinyà: Cahiers de l'IRSCÉ, 1976 (1.ª ed.: 1965).
- ARACIL, Lluís V., *Un dilema valencià*, «Identity Magazine» (Cambridge, Mass./València), núm. 24, 1966.
- ARACIL, Lluís V., *Sociolingüística: un nou enfocament*. Multicopiat. València, 1967.
- ARACIL, Lluís V., Introducció a E. ESCALANTE, *Les xiques de l'entresuelo / Tres forasters de Madrid*. València, Garbí, 1968.
- BADIA I MARGARIT, A. M., *Llengua i cultura als Països Catalans*. Barcelona, Edicions 62, 1964.
- BADIA I MARGARIT, A. M., *Cap a una sociolingüística catalana*. Lleida, Instituto de Estudios Ilerdenses, 1975.
- BADIA I MARGARIT, A. M., *Ciència i passió dins la lingüística catalana moderna*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1976 [reeditat dins *Ciència i passió dins la cultura catalana*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1977].
- BADIA I MARGARIT, A. M.: *Lenguas en contacto: bilingüismo, diglosia, lenguas en convivencia (con especial aplicación al catalán)*, dins *Comunicación y lenguaje*. Madrid, Karpos, 1977.
- BERNARDÓ, D./RIEU, B., *Conflit linguistique et revendications culturelles en Catalogne-Nord*, «Temps Modernes» (Paris), núms. 324-325-326, agost-setembre 1973.
- BERNARDÓ, D./RIEU, B., *Diglossia a Catalunya Nord*, «Treballs de Sociolingüística Catalana» (València), núm. 1, 1977.

- DITTMAR, Norbert, *Sociolinguistics. A critical survey of theory and application*. London, Edward Arnold, 1976.
- ESTEVA FABREGAT, C., *Contribucions a una teoria del bilingüisme*, «In Memoriam Carles Riba (1959-1969)», Barcelona, Ariel, 1973.
- ESTEVA FABREGAT, C., *Aculturació lingüística d'immigrants a Barcelona*, «Triballs de Sociolingüística Catalana» (València), núm. 1, 1977.
- FISHMAN, Joshua A., *Bilingualism with and without diglossia; diglossia with and without bilingualism*, «The Journal of Social Issues» (New York), vol. XXIII, núm. 2, abril 1967.
- FUSTER, Joan, *Nosaltres, els valencians*. Barcelona, Edicions 62, 1962.
- GALÍ, Alexandre, *Per la llengua i per l'escola*. Barcelona, La Revista, 1931.
- GALÍ, Alexandre, *Aportació a l'any Fabra*. Barcelona, Barcino, 1969.
- LABOV, William, *The study of language in its social context*, dins J. A. FISHMAN (ed.), *Advances in the Sociology of Language*, vol. I. The Hague, Mouton, 1971.
- MACNAMARA, John, *Bilingualism and Primary Education*. Edinburgh, University Press, 1966.
- MACNAMARA, John, *Bilingualism in the Modern World*, «The Journal of Social Issues» (New York), vol. XXIII, núm. 2, abril 1967.
- NAVARRO, Ramon, *Educació a Catalunya durant la Generalitat 1931-1939*. Barcelona, Edicions 62, 1979.
- NINYOLES, Rafael Ll., *Conflicte lingüístic valencià*. València, Tres i Quatre, 1969.
- NINYOLES, Rafael Ll., *Idioma i prejudici*. Palma de Mallorca, Moll, 1971.
- NINYOLES, Rafael Ll., *Cuatro idiomas para un Estado. El castellano y los conflictos lingüísticos en la España periférica*. Madrid, Cambio 16, 1977.
- SIGUÁN, M., *El doble sentido del bilingüismo en la educación, dins Bilingüismo y educación en Cataluña*, Barcelona, Teide, 1975.
- SIGUÁN, M.: *Bilingüisme i educació. Per una sociologia del bilingüisme*, dins *Bilingüisme i educació* (2.ª Seminari). Barcelona, Teide, 1976.
- SIGUÁN, M., *Usages linguistiques dans une université bilingue*, «Bulletin de Psychologie» (Paris), vol. XXX, núm. 327, 1977.
- VALLVERDÚ, Francesc, *L'escriptor català i el problema de la llengua*. Barcelona, Edicions 62, 1968.
- VALLVERDÚ, Francesc, *El fet lingüístic com a fet social. Assaig de lingüística institucional*. Barcelona, Edicions 62, 1973.
- VALLVERDÚ, Francesc, *Dues llengües: dues funcions? La història contemporània de Catalunya, des d'un punt de vista sociolingüístic*. (Edició revisada i actualitzada.) Barcelona, Edicions 62, 1979.
- WEINREICH, Uriel, *Languages in Contact. Findings and Problems*. The Hague, Mouton, 1966 (1.ª ed.: 1953).